

Apolón a jeho atribúty

Anabela Obyšovská, Filozofická fakulta UPJŠ, Katedra romanistiky a klasickej filológie, anabela.obysovska@upjs.sk

Kľúčové slová: mytológia, antický Rím, Apolón, rímska poézia, atribúty
Key words: mythology, ancien Rome, Apollo, roman poetry, attributes

Úvod

V náboženských predstavách ľudí bohovia veľmi často vystupujú s predmetmi, ktoré charakterizujú ich moc. Medzi takéto Apolónove atribúty patrí predovšetkým luk, lýra a vavrín. Týmito, ale i ďalšími znameniami a symbolmi poukazuje na svoju prítomnosť alebo si nimi odčleňuje ľudí, svojich zasvätencov a služobníkov. Samotné predmety stačia na to, aby vyvolali dojem posvätnej bázne a pripravili smrteľníkov na božiu prítomnosť.ⁱ Tak v gréckej ako aj v rímskej literatúre sa objavujú veľmi často. Výnimku netvorí ani rímski básnici, ktorí tieto symboly a atribúty niekedy používajú na vyjadrenie samotného boha ako jeho metaforu. V tejto práci sa preto zameriame na atribúty boha Apolóna, ktoré vo svojich dielach uvádzajú básnici antického Ríma a analýzou jednotlivých veršov poukážeme na ich funkciu.

1. Luk

Z Apolónových atribútov sa v básniach najčastejšie spomína luk. V tomto prípade ide nesporné o predmet používaný v oblasti vojenstva, pri rôznych bojoch a poľovačkách. Je to vraždiaci nástroj vyznačujúci sa rýchlosťou, presnosťou, vysokou účinnosťou a najmä bezpečnosťou, až neohrozenosťou jeho užívateľa. Ten pomocou luku a šípy dokáže zabíjať z bezpečnej vzdialenosti, dokonca z veľkej diaľky. Luk a šípy takto dávajú každému bojovníkovi veľkú silu a moc.

Vlastníctvo takejto zbrane by odkazovalo aj na bojový charakter nášho boha. O tom svedčí aj skutočnosť, že v básniach sa niekedy stretávame s Apolónom bojujúcim, niekedy len chystajúcim sa do boja, avšak najčastejšie s Apolónom nesúcim túto zbraň, teda pasívnym, akoby vyčkávajúcim na vhodnú príležitosť zasiahnuť.

Horatius vo svojich básniach spomína Apolónov tulec: „*pharetra*“ⁱⁱ, ktorý mu pri hre ukradol malý Merkúr.ⁱⁱⁱ Vo štvrtej knihe *Ód* už aj bližšie opisuje jeho zbraň ako „*fulgente (...)* *arcu*“^{iv} a zároveň ho prosí, aby zložil svoju zbraň a nastolil mier:

„*condito mitis placidusque telo
supplices audi pueros, Apollo.*“^v

Zaujímavé je, že Horatius spája luk s Apolónovým vešteckým umením, s čím sa u ostatných básnikov nestretávame. Vo svojom diele *Carmen saeculare* hovorí, že Apolón je „*augur et fulgente decorus arcu Phoebus*“^{vi}. Je možné, že sa týmito slovami snažil zdôrazniť rýchlosť, presnosť, vážnosť, ale aj rásnosť Apolónových veštíeb.

Ovidius zas využíva Apolónov luk alebo tulec predovšetkým ako symbol jeho prítomnosti a charakterizuje ich ako od boha neoddeliteľné predmety, ktoré potvrdzujú jeho identitu. Píše: „*saxa feras que lyra.*“^{vii} A ďalej: „*sume fidem et pharetram—fies manifestus Apollo.*“^{viii} V jeho diele sa však stretávame s Apolónom aj v bojovej pozícii, ktorý: „*nobis flexibiles curvantur Apollinis arcus.*“^{ix}

Elegickí básnici, ktorí vždy stáli v opozícii voči všetkým bojom a ktorých poézia je „*výrazom túžby po pokoji a mieri uprostred rozháraných politických pomerov,*“^x nespomínajú Apolónov luk – symbol boja. Tibullus píše akoby za všetkých:

„*Pace tua pereant arcus pereant que sagittae,
Phoebe, modo in terris erret inermis Amor.*“^{xi}

Ich protipól Vergilius však koná opačne. Predstavuje Apolóna v boji, pričom opisuje ako mu rinčia zbrane: „*tela sonant umeris*“^{xii} a tým vzbudzuje hrôzu u nepriateľov. V ôsmej knihe eposu *Aeneis* píše:

„*Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
desuper: omnis eo terrore Aegyptos et Indi,
omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.*“^{xiii}

Je to predovšetkým skutočnosť, že počuť Apolónove zbrane, pomocou ktorej ho spoznávajú všetci bojovníci:

„*sonat una fatifer arcus:
efugit horrendum stridens adducta sagitta.*“^{xiv}

Apolón nebojuje len za seba, ale pomáha v boji aj svojim obľúbencom a osobám, ktoré sa mu zasvätili alebo mu oddane slúžia. Im dáva do rúk svoje vlastné dary, medzi ktoré patria aj jeho povestné okrídlené šípy.^{xv}

Aj keď v rímskej poézii o tom nenachádzame zmienku, Apolónov luk so šípmi bol postupne nahradený svetelnými lúčmi, ktoré zo seba boh – slnko vysielal na zem. „*Hélios bol stotožnený s Apollónom, pretože pre oboch bohov bolo charakteristické, že mohli svojimi šípmi – lúčmi priniesť skazu a zmar.*“^{xvi}

George Dumézil dáva zas luk do úzkeho súvisu s lýrou. Robí tak kvôli zvuku, ktorý vydáva napnutá struna pri vystrelení a prirovnáva ho k zvuku lýry. Píše: „*La référence est évidemment à la redoutable musique que déchaîne, en la relâchant, la corde tendue. Bruit naturel? Oui et non. La physique des vibrations en rend compte, mais il n'est pas plus séparable de la volonté et de l'habileté de l'homme, que ne sont les vibrations harmonieuses qui s'échappent des cordes de la lyre.*“^{xvii}

A keďže, ako neskôr uvedieme, Apolón sa ľudom prihovára za zvukov lýry, aby im dal ako dar svoje básnické umenie, alebo častejšie, aby im ohlásil svoju vôľu alebo vôľu svojho otca, môžeme považovať jeho šípy za akýsi prejav jeho vôle, jeho vlastnej osoby, ktorými trestá i usmerňuje ľudí a tak dbá o dodržiavanie poriadku sveta. Niekedy sa tieto dva nástroje zamieňajú alebo sa používajú naraz.

2. Lýra

Lýra je, ako sme už mohli z vyššie povedaného spoznať, ďalším veľmi významným Apolónovým atribútom. Opisujú ju takmer všetci rímski básnici. Apolón na nej hráva Múzam a skladá verše. Vďaka tomu sa stala aj symbolom celého básnického umenia.

Horatius spomína lýru – chválu Foibovu – vo svojich dielach veľmi často. Dúfa, že prídu časy mieru, kedy Apolón nebude potrebovať svoj luk:

„*quondam cithara tacentem
suscitat Musam neque semper arcum
tendit Apollo.*“^{xviii}

Nazýva ho dokonca: „*doctor argutae fidicen.*“^{xix}

Zdá sa, že Apolón nikdy nechodí bez lýry, vždy ju má zavesenú na pleci alebo ju drží v rukách. Ba niekedy na nej aj hrá. Takisto ako luk a šípy aj lýra je znakom jeho prítomnosti.

„*Phoebus adest: sonuere lyrae, sonuere pharetrae;*

Signa deum nosco per sua: Phoebus adest“,

upozorňuje Ovidius na božiu prítomnosť.^{xx} Predkladá obraz Apolóna, ktorému po ramenách splývajú vlasy spolu s lýrou.^{xxi} Dokonca sa zmieňuje aj o výzore lýry. Podľa jeho opisu má zlaté struny: „*aurea fila.*“^{xxii}

Opis lýry nachádzame aj u Tibulla. Ten však nespomína zlato, ktorým by bola ozdobená. Hovorí len o materiále, z ktorého bola vyrobená a preto jej dáva prívlastok „*testudinea*“^{xxiii}.

Propertius spomína lýru vo svojej poézii len raz a opisuje, ako na nej Apolón hrá. Dáva jej prívlastok: „*docta*“^{xxiv}.

Naproti tomu vo Vergiliovom diele nie je lýra spomenutá ani raz. Veď v období vojny a bojov, ktorých sa jeho dielo dotýka, nie je čas na umenie. V epose *Aeneis* sa zmieňuje len o kithare, ktorú Apolón ponúka Iapyxovi^{xxv} do daru. Čítame:

„*iamque aderat Phoebus ante alios dilectus Iapyx
Iasides, acri quondam cui captus amore
ipse suas artis, sua munera, laetus Apollo
augurium citharamque dabat celerisque sagittas.*“^{xxvi}

Kithara, Apolónov dar, tu symbolizuje, podobne ako lýra, celé básnické umenie, ktorého bohom bol Apolón. V období antiky sa totiž básne spievali za doprovodu hudobného nástroja, ktorý zvyšoval estetickú hodnotu básní. Preto už len samotná prítomnosť daného hudobného nástroja, prípadne jeho zvuky, môžu evokovať básnickú tvorivosť. Okrídlené šípy zas predstavujú už spomínané vojenské umenie.

Po nastolení mieru Propertius už môže napísať:

„*bella satis cecini: citharam iam poscit Apollo
victor et ad placidos exiit arma choros.*“^{xxvii}

Na základe Tibullovej básne, presnejšie prvých štyroch veršov piatej básne druhej knihy jeho *Elégií*, sa môžeme domnievať, že Apolónova lýra nebola len znakom prítomnosti tohto božstva, ale navyše bola veľmi dôležitou súčasťou celého jeho kultu. Obzvlášť to platilo pri rôznych slávnostiach alebo dôležitých udalostiach, ako bolo napríklad uvádzanie nového kňaza do svätyne:

„*Phoebe, fave: novus ingreditur tua templa sacerdos:
huc age cum cithara carminibus que veni.
Nunc te vocales impellere pollice chordas,
nunc precor ad laudis flectere verba modos.*“^{xxviii}

V ďalšej z Tibullových básní sa dozvedáme o tomto hudobnom nástroji ešte viac. Tibullus opisuje nielen jeho podobu, ale aj spôsob, akým na ňom Apolón hral:

„*Artis opus rarae, fulgens testudine et auro
pendebat laeva garrula parte lyra.
Hanc primum veniens plectro modulatus eburno
felices cantus ore sonante dedit.*“^{xxix}

U Horatia sa zas dozvedáme viac o pôvode lýry. Podľa vyššie spomínaného mýtu, ju Apolón získal za výmenu od svojho nevlastného brata Merkúra. Táto legenda o výmene lýry za stáda bude asi až z neskoršieho obdobia. V Homérovom epose si totiž Apolón sám žiada lýru a luk už pri svojom zrození, pretože tieto dva predmety sú od neho neoddeliteľné a tvoria súčasť jeho božskej podstaty.^{xxx}

Z vyššie uvedených opisov lýry a jej použitia môžeme konštatovať, že lýra neustále sprevádzala Apolóna pri jeho zjaveniach a stala sa tak jeho neoddeliteľnou súčasťou. Symbolizovala básnické umenie, ktorého bol patrónom a ktoré mohol len on sám darovať svojim oddaným ctiteľom. Tak je Apolón aj bohom hudby a poézie. Jeho kult bol preto nemysliteľný bez doprovodu hudby a spevov. A nielen pre túto hudobnú zložku mu Dumézil prisudzuje aj funkciu prostredníka medzi bohmi a ľuďmi. Tvrdí, že Apolón pomocou hudby, teda zvukov lýry, robí pre bohov príjemnými všetky chvály a modlitby ľudí. Na základe takéhoto tvrdenia je možné prehodnotiť Apolónom podnietenú hudbu a spev na posvätné umenie.^{xxxi}

3. Vavrín

Vavrín bol posvätným stromom boha Apolóna. Vysvetlenie, prečo tomu tak bolo, nám podáva Ovidius vo svojich *Metamorfózach*. Opisuje príbeh lásky Apolóna k Dafné, ktorá

v túžbe zachovať si svoje panenstvo, boha odmietala. Príbeh končí jej premenou na vavrínový strom, ktorý si Apolón vyvolil za svoj na jej pamiatku. Ovidius to zdôvodňuje slovami:

„*quoniam coniunx mea non potes esse,
arbor eris certe' dixit 'mea! semper habebunt
te coma, te citharae, te nostrae, laure, pharetrae.*“^{xxxii}

V súvislosti s Apolónom sa s vavrínom najčastejšie stretávame vo Vergiliových veršoch. V siedmej knihe *Bukolík* píše, že vavrín je rastlinou zasvätenou Apolónovi. Preto býval uctievaný Rimanmi:

„*laurus erat tecti medio (...)
ipse ferebatur Phoebosacrasse Latinus,
laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.*“^{xxxiii}

A je to práve vo vavrínovom háji, kde sa spieva Apolónovi:

„*per herbam
vescentis laetumque choro paeana canentis
inter odoratum lauris nemus.*“^{xxxiv}

Vavrínový veniec bol aj symbolom zasvätenia sa alebo služby tomuto bohu. Nosievali ho Apolónovi kňazi a veštkyne, podobne ako ho nosieval samotný Apolón. Hlavu mal ovenčenú vavrínom a ovitú čelenkou:

„*ipse iugis Cynthi graditur mollique fluentem
fronde premit crinem fingens atque implicat auro.*“^{xxxv}

Fakt, že ovenčení chodili aj Apolónovi kňazi, máme doložený u Vergilia. Vo svojom epose *Aeneis* zachytáva dvoch kňazov, Ania a Haemonida, ktorí mali na hlavách vavrínový veniec a jednu alebo viacero stužiek.^{xxxvi} Podobný vavrínový veniec ozdobený stužkami spomína aj Lucanus.^{xxxvii}

O nosení vavrínového venca pri zasvätení sa a s tým spojenej ochrany zo strany Apolóna, ktorá z takéhoto úkonu vyplýva, svedčí aj Vergiliov verš v druhej knihe eposu *Aeneis*: „*nec Apollinis infula textit.*“^{xxxviii}

Podľa Tibulla bol vavrínový veniec tiež symbolom víťazstva^{xxxix} a Apolón mal okrem vavrínového venca hlavu ozdobenú aj myrhou.^{xl}

Propertius pred nami odkrýva ďalšiu, tentoraz očistnú funkciu vavrínového venca, keď hovorí:

„*ite procul fraudes, alio sint aere noxae:
pura novum vati laurea mollit iter.*“^{xli}

Najskôr sa pod týmto obrazom myslí celková povaha a funkcia boha Apolóna ako boha očistenia, možno rituálneho, po spáchaní ťažkého zločinu, ktorým by si človek zasluhoval smrť. Navyše ako boh svetla nazývaný aj Foibos, ktorý dokáže všade preniknúť a všetko prežiarit, dokáže odhaliť aj každé klamstvo a podvod. Takže pod jeho ochranou je človek úplne v bezpečí pred akýmkoľvek podvodom.

Vavrín, vavrínový veniec alebo niekedy len veniec je teda ďalším Apolónovým atribútom, pretože je súčasťou boha samotného a jeho kultu. Vavrínom sa nezdobil len boh, ale aj jemu zasvätení ľudia alebo tí, ktorí chceli získať, či už získali jeho priazeň. Bol predovšetkým symbolom zasvätenia, ale i víťazstva a ochrany.

Záver

Apolónove atribúty, ktoré častokrát v ľuďoch vzbudzovali posvätnú bázeň a obdiv, predstavujú symboly božej prítomnosti a blízkosti. Spadajú do oblasti kultu a slúžia na uctievanie božstva, ktoré môže človeku zaručiť pocit istoty a bezpečia. Na druhej strane verne odzrkadľujú chápanie boha a jeho jednotlivé funkcie, čím nám umožňujú hlbšie preniknúť do náboženských predstáv antických civilizácií. Tak atribúty boha Apolóna – luk, lýra i veniec,

dávajú tušiť najzákladnejšie potreby ľudí hádam všetkých čias – bezpečie a spravodlivosť, krásu a rozvoj ducha.

Poznámky

ⁱ ELIADE, M.: *Le Sacré et le profane*, Paris 1987, s. 30.

ⁱⁱ HORATIUS: *Carmina*, I, 10

ⁱⁱⁱ Podľa legendy boh Merkúr hneď po svojom zrodení ukradol Apolónovi stádo kráv a schoval ich do jaskyne. Po tomto čine sa opäť uložil do kolísky, zakrútil sa do plienok a s nevinným výrazom na tvári zaspal. Keď ho prišiel Apolón potrestať, klamal, že o ničom nevie a navyše ukradol Apolónovi jeho tulec. Apolón ho zaviedol k najvyššiemu bohu Jupiterovi, aby ich spor vyriešil. Tu však Merkúr začal hrať na lýre. Hudba sa Apolónovi natoľko zapáčila, že zabudol na svoj hnev a vymenil tento čarovný nástroj za svoje stádo.

^{iv} HORATIUS: *Carmina Saeculare*, 61

^v Ibidem, 33–34

^{vi} Ibidem, 61–62

^{vii} OVIDIUS: *Ars amatoria*, III, 322

^{viii} OVIDIUS: *Heroides*, XV, 23

^{ix} OVIDIUS: *Amores*, III, 3, 29

^x ŠUBRT, J.: *Římská literatura*, Praha 2005, s. 175

^{xi} TIBULLUS: *Elegiae*, II, 5, 105–106

^{xii} VERGILIUS: *Aeneis*, IV, 149

^{xiii} Ibidem, VIII, 704–706

^{xiv} Ibidem, IX, 631–632

^{xv} Ibidem, XII, 380 – 405

^{xvi} HOŠEK, R.: *Náboženství antického Řecka*. Praha 2004, s. 157.

^{xvii} DUMÉZIL, G.: *Apollon sonore et autres essais. Esquisses de mythologie*, Paris 1982, s. 19. Preklad: Jej vzťah k hroznému zvuku, ktorý vydáva napnutá struna pri jej uvoľnení je zrejmy. Ide o prirodzený zvuk? Áno i nie. Fyzikálny zákon o vibráciách to potvrdzuje, ale tento zvuk je celkovo neoddeliteľný od vôle a zručnosti človeka tak ako harmonické vibrácie, ktoré vychádzajú zo strún lýry.

^{xviii} HORATIUS: *Carmina*, II, 10

^{xix} Ibidem, IV, 6

^{xx} OVIDIUS: *Remedia amoris*, 705

^{xxi} OVIDIUS: *Ars amatoria*, III, 142

^{xxii} OVIDIUS: *Amores*, I, 8, 59

^{xxiii} TIBULLUS: *Elegiae*, IV, 2

^{xxiv} PROPERTIUS: *Elegiae*, II, 34

^{xxv} Podľa legendy rozprávajúcej o Trójskej vojne bol Iapyx vynikajúcim lekárom v Aeneovej družine.

^{xxvi} VERGILIUS: *Aeneis*, XII, 391 - 394

^{xxvii} PROPERTIUS: *Elegiae*, IV, 6, 69–70

^{xxviii} TIBULLUS: *Elegiae*, II, 5, 1–4

^{xxix} Ibidem, III,4,

^{xxx} Homérsky hymnus na Apollóna, 131 – 139. In DUMÉZIL, G.: *Apollon sonore et autres essais. Esquisses de mythologie*, Paris 1982, s. 26

^{xxxi} „(...) la lyre qui rend agréables aux dieux les louanges et les prières des hommes. Reprenons chacun des termes dans cette perspection, en remettant à sa place, la première, la musique en tant qu'art sacré.“ DUMÉZIL, G.: *Apollon sonore et autres essais. Esquisses de mythologie*, Paris 1982, s. 28.

^{xxxii} OVIDIUS: *Metamorphoses*, I, 557–559

^{xxxiii} VERGILIUS: *Aeneis*, VII, 59–62

^{xxxiv} Ibidem, VI, 657–658

^{xxxv} Ibidem, IV, 147–148

^{xxxvi} Ibidem, III, 76–104:

„*rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
uittis et sacra redimitus tempora lauro
occurrit;*“,

X, 535–564:

„*nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos,
infula cui sacra redimibat tempora uitta,
totus conlucens veste atque insignibus albis.*“

^{xxxvii} LUCANUS, *Farsalia*, V, 142–145 :

„*tum torta priores
stringit uitta comas, crinesque in terga solutos
candida Phocaica conplectitur infula lauro.*“

^{xxxviii} Ibidem, II, 430

^{xxxix} TIBULLUS: *Elegiae*, II, 5

^{xl} Ibidem, III, 4

^{xli} PROPERTIUS: IV, 6, 9-10

Abstract

This paper treatise the god Apollo and his atributes by which shows his presence and help towards the people. The bow, lyre and laurel create the metaphore of the god and find it's function in the area of the cult. These objects helps us to understand the substance of god Apollo and his place in the ancien roman mythology. The point of depart of this paper is based on analyse of the ancien roman poetry because the poets were stylised to the role of the servants of Apollo.